

Dr. sc. Olga Cvejić Jančić, redovni profesor u penziji
Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu

POVREDA PRAVA NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU U OBLASTI PORODIČNOPRAVNIH ODNOSA U SUDSKOJ PRAKSI SRBIJE I NJEGOVA ZAŠTITA

Autorka se u radu bavi analizom odluka Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu koje se odnose na povredu prava na suđenje u razumnom roku (čl. 6. Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda) iz oblasti porodičnih odnosa do kojih je došlo zbog dugotrajnih i neefikasnih postupaka pred sudovima u Srbiji, usled čega je često istovremeno došlo i do povreda prava na poštovanje privatnog i porodičnog života (čl. 8. Konvencije).

U radu se zatim analizira novi Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku koji je u Republici Srbiji donet 2015. godine, nakon brojnih sporova koje je Srbija izgubila pred Evropskim sudom zbog povrede ovog prava. Autorka takođe razmatra i u kojoj meri ovaj Zakon može doprineti efikasnijoj zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, a samim tim i preduprediti nastajanje novih povreda ovog prava.

Ključne reči: suđenje u razumnom roku, sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava, zaštita prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, merila za određivanje dužine trajanja postupka

1. Uvod

Prema Ustavu Republike Srbije svako ima pravo na pravično suđenje koje, između ostalog, podrazumeva i pravo na suđenje u razumnom roku (čl. 32 Ustava).¹ Ova ustavna odredba je preuzeta iz člana 6 (pravo na pravično suđenje) Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje: Konvencija) koji je nešto opširniji i detaljniji od čl. 32 Ustava, jer sadrži i pravila koja su našim Ustavom razrađena i obuhvaćena drugim članovima Ustava.²

1 Pravo na pravično suđenje iz čl. 32 Ustava uključuje i pravo pojedinca da mu sudi nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljen sud, pravo na besplatnog prevodioca ako ne razume i ne govori službeni jezik suda, pravo na besplatnog tumača ako je gluv, slep, nem, kao i pravo da se javno raspravi o njegovom predmetu, sem izuzetnih slučajeva kada javnost može biti isključena (zaštita interesa nacionalne bezbednosti, javnog reda i morala u demokratskom društvu, kao i zaštita interesa maloletnika ili privatnosti učesnika u postupku, u skladu sa zakonom).

2 Npr. čl. 6 Konvencije o ljudskim pravima obuhvata i prezumpciju nevinosti, koja je kod nas obuhvaćena čl. 34 st. 3 Ustava, kao i posebnu zaštitu okrivljenog u krivičnom postupku koja je kod nas predviđena čl. 33 Ustava (posebna prava okrivljenog).

Pored toga, Ustav sadrži ne samo garantovanje određenog ljudskog ili manjinskog prava i slobode, već, u skladu sa čl. 13. Konvencije³ predviđa i posebnu odredbu o njihovoj zaštiti pred domaćim i međunarodnim institucijama (čl. 22 Ustava)⁴. U tom cilju je ustanovljeno i pravo na ustavnu žalbu koja se “može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, a kojima se povređuju ili uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom, ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za njihovu zaštitu (čl. 170 Ustava).”

Slična zaštita je bila predviđena i Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama Državne zajednice Srbija i Crna Gora iz 2003. godine⁵. Povelja, naime, predviđa pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života (čl. 24), zatim pravo na pravično suđenje (čl. 17), pravo na delotvornu sudsku zaštitu u slučaju povrede ili uskraćivanja ljudskog ili manjinskog prava garantovanog Poveljom i pravo na uklanjanje posledica takvog kršenja (čl. 9 st. 1). Poveljom je, takođe, bilo predviđeno i pravo na žalbu sudu Srbije i Crne Gore u slučaju da je neko ljudsko ili manjinsko parvo, zajemčeno Poveljom, povređeno ili uskraćeno pojedinačnim aktom ili radnjom institucije državne zajednice, odnosno državnog organa države članice ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja, ako nije obezbeđena druga pravna zaštita u državi članici, u skladu s Ustavnom poveljom (čl. 9 st. 2).

Sve navedene konvencijske i ustavne garancije u praksi ipak nisu bile dovoljne da se obezbedi svestrana i efikasna sudska zaštita ljudskih prava, bilo zbog objektivnih (preopterećenost sudova) bilo zbog subjektivih razloga (odugovlačenja u zakazivanju rasprava, nepreduzimanje predviđenih procesnih sredstava za ubrzanje postupka, nedovoljna stručnost, posvećenost i energičnost sudija u primeni propisa, nemar, gubljenje tj. zaturanje spisa predmeta a možda i neki drugi razlozi, kao što su pritisci na sudije, korupcija i sl.). Ni reforme sudstva koje su usledile nakon donošenja Ustava iz 2006. g. nisu bile adekvatne tako da nije napravljen značajniji pomak u efikasnijem suđenju, jer su sudovi i dalje zatrpani predmetima, usled čega Srbija gubi brojne sporove pred Evropskim sudom. Delotvornost ustavne žalbe je, takođe, dovedena u pitanje u slučajevima u kojim je postupak dugo trajao ili gde nije došlo do izvršenja odluka Ustavnog suda, a takvih slučajeva je bilo i u porodičnopravnim predmetima.⁶ Ni docnije izmene Zakona o uređenju sudova iz 2013. g. nisu doprinele značajnijem poboljšanju zaštite prava na suđenje u razumnom roku, jer

3 Čl. 13 Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda garantuje pravo na delotvorni pravni lek:

“Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.”

4 Prema čl. 22 Ustava “[S]vako ima pravo na sudsku zaštitu ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajemčeno Ustavom, kao i pravo na uklanjanje posledica koje su povredom nastale. Građani imaju pravo da se obrate međunarodnim institucijama radi zaštite svojih sloboda i prava zajemčenih Ustavom.”

5 Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama Državne zajednice Srbija i Crna Gora, Službeni list SCG, br. 6/2003

6 Videti Obrazloženje Nacrta Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, dostupno na sajtu: <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>.

je, kako je često isticano i u odlukama Evropskog suda, nedostajalo delotvorno pravno sredstvo za zaštitu ovog prava, što je uticalo na donošenje posebnog zakona (Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku).⁷ Ova materija je pomenutim Zakonom sistematski uređena na celovit način radi obezbeđenja efikasnijeg suđenja i izbegavanja ili smanjenja potrebe za traženjem zaštite zbog povrede garantovanih ljudskih prava pred ESLJP.

2. Zaštita prava na suđenje u razumnom roku u oblasti porodičnih odnosa pred Evropskim sudom za zaštitu ljudskih prava

Mnogobrojne presude ESLJP donete u sporovima protiv Srbije odnose se na povredu prava na suđenje u razumnom roku u oblasti porodičnih odnosa, od kojih ćemo se osvrnuti na neke. Naime, postupci za ostvarivanje prava iz oblasti porodičnih odnosa pred srpskim sudovima koji su završili pred Evropskim sudom su trajali po nekoliko godina (od četiri godine do 13 godina i 6 meseci), iako Porodični zakon⁸ (u daljem tekstu PZ) predviđa da je postupak u vezi sa porodičnim odnosima hitan ako se odnosi na dete ili roditelja koji vrši roditeljsko pravo, što znači da bi sud, po pravilu, trebalo da ga sprovede na najviše dva ročišta (čl. 204 st. 1 i 3 PZ). Prvo ročište bi trebalo zakazati tako da se održi u roku od 15 dana od dana kada su tužba ili predlog primljeni u sudu, a drugostepeni sud je dužan da donese odluku u roku od 30 dana od dana kada mu je dostavljena žalba (čl. 204 st. 4 i 5 PZ).

Pored toga, Porodični zakon predviđa da su pojedini postupci u vezi sa porodičnim odnosima naročito hitni, kao što je postupak za zaštitu prava deteta i postupak za lišenje roditeljskog prava (čl. 269 st. 1 PZ), postupak u sporu za izdržavanje, bez obzira ko su poverilac i dužnik izdržavanja (čl. 280 st. 1 PZ) i postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici (čl. 285 st. 1 PZ). To znači da se prvo ročište zakazuje tako da se održi u roku od osam dana od dana kada je tužba primljena u sudu, dok je drugostepeni sud dužan da donese odluku po žalbi u roku od 15 dana od dana kada mu je žalba dostavljena (čl. 269 st. 2 i 3, čl. 280 st. 2 i 3 i čl. 285 st. 2 i 3 PZ). Slično je predviđeno i Zakonom o izvršnom postupku iz 2000. i 2004. g. kao i Zakonom o izvršenju i obezbeđenju iz 2015. g., koji sadrže načelo hitnosti postupka izvršenja.⁹

7 Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, Službeni glasnik R. Srbije, br. 40/2015 od 7. maja 2015, a stupio je na snagu 1. januara 2016. godine.

8 Porodični zakon Republike Srbije, Službeni glasnik R. Srbije br. 8/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015)

9 Prema Zakonu o izvršnom postupku iz 2000. g. (Sl. list SRJ br. 28 od 30. juna 2000; 73/2000, 71/01), prema Zakonu o izvršnom postupku iz 2004. g. (Sl. glasnik br. 125/2004. g.) kao i prema Zakonu o izvršenju i obezbeđenju iz 2015. g. (Službeni glasnik R. Srbije br. 106/2015 i 106/2016 (autentično tumačenje) bilo je, i još uvek je, predviđeno načelo hitnosti izvršnog postupka. Prema ZIP iz 2000. g. (čl. 4 i 10) i 2004. g. (čl. 5) postupak je hitan i o predlogu za izvršenje sud je dužan da odluči u roku od tri dana od dana podnošenja predloga a o prigovoru, a po Zakonu iz 2000.g. (čl. 10) u roku od 15 dana od dana podnošenja prigovora. Prema Zakonu o izvršenju i obezbeđenju iz 2015. g. sud i javni izvršitelj su dužni da o zahtevu ili predlogu stranke ili drugog lica odluče u roku od osam dana i da donetu odluku otpreme u narednih pet radnih dana, ako tim Zakonom nije predviđen kraći ili duži rok (čl. 15 st. 4 ZIO), dok nepostupanje sudije u zakonom predviđenim rokovima za donošenje odluka predstavlja disciplinski prekršaj za sudije (čl. 16) a nepostupanje sudija prvostepenog ili drugostepenog

Što se tiče predmeta koji su pokrenuti pre stupanja na snagu Porodičnog zakona iz 2005. g., tada važeći Zakon o braku i porodičnim odnosima iz 1980. g.¹⁰ (ZBPO) je predviđao da je sud dužan da hitno rešava sporove o izdržavanju i da po službenoj dužnosti dostavlja pravnosnažnu presudu izvršnom sudu (čl. 310b ZBPO), zatim da sud, prilikom sprovođenja prinudnog izvršenja odluke o predaji deteta roditelju ili drugom licu, odnosno organizaciji kojoj je dete povereno na čuvanje i vaspitavanje vodi računa o hitnosti postupka i o potrebi da se u najvećoj meri zaštiti ličnost deteta (čl. 390 i 391).

Treba zatim istaći da važeći PZ u prelaznim i završnim odredbama predviđa da će se sudski odnosno upravni postupak koji je pokrenut po odredbama ZBPO nastaviti prema odredbama PZ ukoliko do dana početka primene PZ nije doneta prvostepena odluka (čl. 357 st 2 PZ). Ukoliko pak, prvostepena presuda doneta po ZBPO posle početka primene Porodičnog zakona bude ukinuta, dalji postupak će se takođe voditi preme odredbama PZ (čl. 357 st. 4 PZ). To znači da se i na mnoge slučajeve koji su se našli pred ESLJP primenjivao sada važeći PZ iako su postupci bili pokrenuti po ranijem zakonu, pa je i za njih važilo pravilo o hitnosti i naročitoj hitnosti.

Međutim, i pored toga, predviđena pravna sredstva nisu bila delotvorna i nisu uticala na sudove da povedu više računa o poštovanju ljudskih prava višestruko garantovanih Ustavom, Konvencijom o ljudskim pravima i domaćim zakonima.

2.1. Pojedini slučajevi pred ESLJP protiv Srbije

2.1.1. U slučaju Bulović protiv Srbije¹¹ opštinski sud u Somboru je marta 1994. g. doneo odluku kojom obavezuje bivšeg supruga podnositeljke predstavke da plaća supružansko izdržavanje, počev od decembra 1993. g. zajedno sa dospelim kamatama. Presuda je postala pravnosnažna u maju 1994. g., ali nije realizovana sve do aprila 2007. godine, iako je podnositeljka predstavke pokrenula postupak za izvršenje pomenute presude u septembru 1996. g.¹² Postupak za ostvarivanje prava na supružansko izdržavanje posle razvoda braka je u ovom slučaju trajao 11 godina, što je nesumnjivo izuzetno dug period, iako je i prema tada važećem Zakonu o izvršnom postupku, prvo iz 2000. a zatim 2004. godine izvršni sud bio obavezan da postupa hitno. ESLJP je naglasio da se izvršenje sudske presude mora smatrati

suda po prigovoru ili žalbi u rokovima koji su predviđeni Zakonom uzima u obzir u postupku zaštite prava na sudjenje u razumnom roku, o čemu je predsednik suda posebno dužan da vodi računa (čl. 17 st. 1 i 2 ZIO).

10 Sl. glasnik SR Srbije br. 22/80, 24/84, 11/88, 22/93, 25/93, 35/94, 46/95, 29/01.

11 Bulović protiv Srbije, predstavka br. 14145/04. Predstavka je podneta protiv Državne zajednice Srbija i Crna Gora, ali je od 3. juna 2006. g. posle Deklaracije o nezavisnosti Crne Gore Srbija ostala kao isključiva Visoka strana ugovornica u postupcima pred Evropskim sudom. Presuda po predavci je doneta 1. aprila 2008. g., videti na sajtu: <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/presude-protiv-srbije>.

12 U slučaju Bulović protiv Srbije sudski izvršitelji su tek u martu 2007. g. pokušali prinudno izvršenje ali nisu uspeali jer su prostorije dužnika bile zaključane. Sledećeg meseca tj. u aprilu 2007. g. dužnik izdržavanja obaveštava sudske izvršitelje da je u potpunosti izmirio svoj dug, tako da i podnositeljka predstavke u maju 2007. g. povlači svoj zahtev za izvršenje koji je podnela Opštinskom sudu, navodeći da je dužnik izmirio dug zajedno sa troškovima i kamatom.

sastavnim delom suđenja u svrhe čl. 6 Konvencije, a na državi je da preduzme sve neophodne mere kako bi pravnosnažna sudska odluka bila izvršena, tako da je Sud jednoglasno doneo oduku u korist podnositeljke predstavke, a na štetu države Srbije, zbog povrede prava iz čl. 6 st. 1 Konvencije, jer država nije obezbedila efikasno pravno sredstvo za brzo izvršenje pravnosnažne presude donete u korist podnositeljke predstavke. Zahtev podnositeljke predstavke za pravično zadovoljenje je odbijen, jer ga nije blagovremeno podnela.

2.1.2. Postupak za razvod braka, poveravanje deteta i izdržavanje u slučaju V.A.M. protiv Srbije¹³ pokrenut je pred Četvrtim Opštinskim sudom u Beogradu 11. februara 1999. g., a do okončanja postupka pred ESLJP, marta 2007. g. još uvek nije bio završen ni postupak pred prvostepenim sudom. Za osam godina trajanja postupka, majka koja je bila HIV pozitivna nije uspeła da ostvari kontakte sa svojim detetom, jer Opštinski sud nije uspeo da obezbedi zaštitu prava na suđenje u razumnom roku kao ni prava na privatni i porodični život, iako je podnositeljka predstavke uložila sve razumne napore da ubrza postupak, sem jednog jedinog odlaganja postupka, koji, međutim, nisu doveli do rezultata¹⁴. Sud primećuje da uzajamno uživanje

13 V.A.M. protiv Srbije, broj predstavke 39177/05, presuda doneta 13. marta 2007. g., videti na sajtu: <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/presude-protiv-srbije>.

14 Podnositeljka predstavke i tuženi su sklopili brak 1994. g. a 1995. g. im se rađa kćerka. Bračni problemi počinju 1998. g. jer se podnositeljka predstavke zarazila HIV virusom. Krajem 1998. g. zajednica života između podnositeljke predstavke i tuženog prestaje. Tuženi odvodi kćerku kod svojih roditelja onemogućavajući kontakte podnositeljke predstavke sa kćerkom koja 11. februara 1999. g. podnosi tužbu za razvod braka i traži poveravanje i izdržavanje deteta. Tuženi međutim, često menja adresu pa i prebivalište, da bi onemogućio kako prijem sudskog poziva tako i svaki kontakt podnositeljke predstavke i njihove kćerke. Do oktobra 2005. g. sud je odložio 15 ročišta da bi tek u novembru iste godine tuženom prvi put bio propisno dostavljen sudski poziv kao i tužba podnositeljke predstavke, i to u Kotoru u Crnoj Gori i zakazano sledeće ročište za 23. decembar 2005. g. Dva dana pre početka ročišta advokat podnositeljke predstavke obaveštava sud da ona neće moći da dodje na ročište. Podnositeljka predstavke se žalila na pristranost sudije koja je predsedavala sudskim Većem i na njen nepravilan rad i još 2003. g. tražila njeno izuzeće. Početkom 2006. g. predsedavajuća sudija je zamenjena, a predmet stavljen pod nadzor specijalnog odbora Opštinskog suda za porodične odnose. Godine 1999. a potom i 2001. tri različite medicinske ustanove izdaju istovetna medicinska mišljenja da se podnositeljka predstavke uspešno leči i da nema razloga da joj se ne dopusti da viđa svoju kćerku. Prema navodima iz presude izgleda da je u martu 2006. g. Opštinski sud održao ročište u odsustvu tuženog, kome je sudski poziv bio dostavljen na jednu od njegovih adresa u Beogradu. U međuvremenu podnositeljka predstavke saznaje da je tuženi preregistrovao svoje preduzeće u Beogradu, čiji je direktor, tako da sud maja 2006. g. traži od Agencije za privredne registre i poreskih organa podatke o prihodima tuženog kao i o tome da li je on vlasnik, osnivač, direktor ili zamenik direktora tog preduzeća. U junu 2006. g. sud dobija odgovor da je tuženi direktor konkretnog preduzeća, te krajem juna 2006. zakazuje sledeće ročište. Sudski poziv za ročište je upućen i na njegovu adresu u Beogradu i u Kotoru, preko policijske uprave Beograda i Kotora. Pre toga, 15. juna 2006. g. Opštinski sud je dodelio privremeno vršenje roditeljskog prava podnositeljki predstavke i naložio tuženom da joj preda dete do donošenja konačne odluke. Svoju odluku sud je potkrepio činjenicom da je tuženi od početka postupka stavio do znanja da neće dozvoliti kontakte kćerke sa podnositeljkom predstavke zbog straha da je ne zarazi HIV-om, da je podnositeljka predstavke ozbiljan i odgovoran roditelj čije je zdravstveno stanje stabilno i ne predstavlja nikakvu opasnost po kćerku i da je tuženi izbegavao da primi sudske pozive i menjao adrese kako bi sprečio kontakte majke i kćerke, čime je zanemario interese deteta. Tuženi ni ovaj nalog suda ne izvršava već podnosi žalbu Okružnom sudu, koji novembra 2006. ukida meru Opštinskog suda i nalaže preispitivanje privremenog vršenja roditeljskog prava od strane podnositeljke predstavke.

roditelja i deteta u međusobnom kontaktu predstavlja suštinski element “porodičnog života” u smislu člana 8 Konvencije i da taj član za roditelje obuhvata pravo na to da budu preduzeti koraci kako bi se oni ponovo spojili sa svojom decom i obavezu nacionalnih vlasti da omoguće takva ponovna spajanja. Kako vlasti Srbije nisu preduzele sve primerene i delotvorne napore u cilju izvršenja privremene mere o pristupu detetu Sud je jednoglasno odlučio da je došlo do povrede prava iz čl. 6 st. 1, čl. 8 i čl. 13 Konvencije.

2.1.3. U predmetu Nemet protiv Srbije¹⁵ radi se o postupku za deobu zajedničke imovine supružnika, koji je pred Opštinskim sudom u Novom Sadu pokrenut početkom juna 1996. g. Pošto predmet nije bio rešen do marta 1999. g. a bivša supruga je u međuvremenu otuđila predmete iz zajedničke imovine, podnosilac predstavke pokreće novi sudski postupak protiv lica koje je pribavilo predmetnu imovinu, tako da Sud oba predmeta spaja u jedan. U julu 2005. g. Sud određuje veštaka, koji međutim do kraja februara 2007. g. (dakle za godinu dana i sedam meseci) nije dostavio svoje mišljenje. U martu 2008. g. Opštinski sud delimično usvaja predlog podnosioca predstavke, ali Okružni sud krajem januara 2009. g. ukida tu presudu i vraća predmet na ponovno suđenje. U decembru 2009. g. kada je pokrenut postupak pred ESLJP predmet je još uvek bio u postupku pred prvostepenim sudom, iako je od njegovog pokretanja prošlo 13 godina i šest meseci. Evropski sud stoga jednoglasno utvrđuje da je zbog tako dugog trajanja postupka došlo do povrede prava iz čl. 6 st. 1 i čl. 13 Konvencije.¹⁶

2.1.4. U slučaju Dimitrijević i Jakovljević protiv Srbije¹⁷ podnositeljke predstavke su kćerka i majka, koje su se žalile zbog prekomerno dugog trajanja parnice za izdržavanje deteta. U ovom slučaju postupak za ostvarivanje prava na izdržavanje trajao je skoro pet godina, uprkos naročitoj hitnosti postupka koja je predviđena Porodičnim zakonom¹⁸. Evropski sud je stoga jednoglasno usvojio predstavku i utvrdio povredu prava iz čl. 6 st. 1 Konvencije.

Podnositeljka predstavke u julu 2006. podnosi protiv tuženog tužbu za lišenje roditeljskog prava, po kojoj u vreme donošenja odluke pred Evropskim sudom još nije bilo odlučeno, kao ni o ostalim spornim pitanjima. Sud je jednoglasno odlučio da je država Srbija dužna da isplati podnositeljki predstavke 15.000 eura na ime nematerijalne šteta i 4350 evra na ime troškova, sa eventualnim troškovima poreza i pripadajućim kamatama, sve preračunato u nacionalnu valutu po kursu važećem na dan namirenja.

15 Nemet protiv Srbije, broj predstavke 22543/05, presuda doneta 8. decembra 2009. g., <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/presude-protiv-srbije>.

16 Država Srbija je osuđena da isplati podnositelju predstavke 2000 eura na ime naknade nematerijalne štete i 600 eura za troškove, sa eventualnim porezom i pripadajućim kamatama, sve preračunato u nacionalnu valutu po kursu važećem na dan namirenja.

17 Dimitrijević i Jakovljević protiv Srbije, predstavka br. 34922/07, presuda doneta 19. januara 2010. g., <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/presude-protiv-srbije>.

18 Otac prve podnositeljke predloga M.D. je podneo tužbu za razvod braka protiv druge podnositeljke predloga Opštinskom sudu u Nišu maja 2003. g. Podnositeljke predloga potom u februaru 2004. g. podnose protivtužbu i traže izdržavanje za prvu podnositeljku predstavke tj. kćerku tužioca. Januara 2005. godine Opštinski sud je razveo brak, majci poverio vršenje roditeljskog prava i obavezao oca da plaća mesečno izdržavanje za kćerku. Zbog propusta Opštinskog suda u dostavi presude, podnositeljke predstavke podnose žalbu tek aprila 2007. g. Okružni sud u Nišu u septembru iste godine ukida presudu

2.1.5. U slučaju Felbab protiv Srbije postupak za ostvarivanje prava na kontakte sa decom je trajao preko osam godina, za koje vreme podnositelj predstavke nije mogao da ostvari svoje roditeljsko pravo na viđanje i kontakt sa decom koje mu je priznato presudom, već ih je viđao povremeno, slučajno a ne u skladu sa pravom priznatim u presudi. Sud primećuje da uzajamno uživanje roditelja i deteta u međusobnom kontaktu predstavlja suštinski element “porodičnog života” u smislu člana 8 Konvencije i da on uključuje i pravo roditelja na mere koje će im omogućiti ponovno spajanje sa detetom i obavezu državnih organa da olakšaju ta ponovna spajanja. Sud zatim, podseća na ustanovljenu praksu tog Suda da se članom 6 Konvencije, između ostalog, štiti sprovođenje pravnosnažnih, obavezujućih sudskih odluka, koje u državama koje usvajaju vladavinu prava, ne mogu ostati neizvršene na štetu jedne strane. Po mišljenju suda organi Srbije u tom smislu nisu učinili sve što je u njihovoj moći i što se od njih moglo opravdano očekivati. Stoga je, na osnovu svih okolnosti ovog vrlo složenog slučaja, sa jednim glasom protiv, doneo odluku da je došlo do povrede prava na pravično suđenje iz čl. 6 st. 1, prava na poštovanje privatnog i porodičnog života iz čl. 8 i pravo na delotvoran pravni lek iz čl. 13 Konvencije¹⁹.

u delu koji se odnosi na izdržavanje i vraća predmet na ponovno suđenje. Nakon četiri održana ročišta Opštinski sud delimično usvaja žalbu i decembra 2007. g. donosi presudu u korist podnositeljke predstavke. M. D se žali na presudu ali Okružni sud potvrđuje presudu Opštinskog suda krajem februara 2008. g. Pošto nije obezbedila ostvarivanje prava na suđenje u razumnom roku Država Srbija je osuđena da plati naknadu za pretrpljenu nematerijalnu štetu u iznosu od 1300 eura sa troškovima eventualnog poreza i pripadajućih kamata, sve preračunato u nacionalnu valutu po kursu važećem na dan namirenja. Zahtev za naknadu troškova postupka je odbačen, jer je podnositeljka predstavke dosuđeno 850 evra na osnovu pravne pomoći Saveta Evrope.

19 Podnosilac predstavke N.F. podneo je avgusta 1999. g. tužbu za razvod braka Opštinskom sudu u Zrenjaninu, nakon što ga je supruga u aprilu 1998. g. napustila, a decu nije pvela sa sobom. Istom tužbom je tražio i poveravanje dece i izdržavanje za njih. U januaru 2000. g. majka M.F. je provela nekoliko dana sa decom, posle čega ih nije vratila podnositelju predstavke. Početkom juna 2000. g. sud je razveo brak, decu poverio majci, a podnositelju predstavke priznao pravo na viđanje dece u određenim terminima i obavezao ga na plaćanje dečijeg izdržavanja. Presuda je postala pravnosnažna krajem septembra 2000. g. Šest godina kasnije, početkom avgusta 2006. g. podnositelj predstavke podnosi tužbu Opštinskom sudu radi poveravanja dece i izmene odluke o izdržavanju, koju početkom februara 2007. g. povlači u odnosu na jedno dete. U međuvremenu, krajem avgusta 2006. g. je i majka M.F. podnela tužbu kojom traži izmenu odluke o pravu podnosioca predstavke da viđa decu. Sud u septembru 2006. g. spaja oba postupka i u aprilu sledeće godine donosi presudu kojom se deca poveravaju majci, a pravo podnosioca predstavke da vidja decu ograničava u odnosu na prethodnu presudu. U periodu od 2000. g. do marta 2007. g. kada se podnositelj predstavke obratio Evropskom sudu, majka je odbijala da dozvoli podnositelju predstavke da viđa decu, tako da je on krajem septembra 2000. g. pokrenuo izvršni postupak kako bi mogao redovno da ih viđa. Sve vreme je majka dece onemogućavala redovne kontakte dece sa podnositeljem predstavke, iako je u međuvremenu, do 2007. g. centar za socijalni rad ustanovio da je kćerka Z.F. povremeno u kraćem periodu živela kod oca, da je i sin N.F. kratko vreme kod njega živio, ali je majka uspevala da ih vrati da žive sa njom. Centar je istovremeno primetio da se ne može zaključiti da podnosilac predstavke ima pozitivan uticaj na kćerku koja je u kasno leto 2005. g. i u aprilu 2006. g. pobešla od majke da bi živela kod oca. Posto je ESLJP utvrdio povredu prava iz čl. 6 st. 1, čl. 8 i čl. 13 Konvencije obavezao je državu Srbiju da podnosiocu predstavke isplati na ime naknade nematerijalne štete iznos od 4000 eura sa troškovima eventualnog poreza i pripadajućih kamata, sve preračunato u nacionalnu valutu po kursu važećem na dan namirenja.

2.1.6. U predmetu Jevremović protiv Srbije²⁰ postupak utvrđivanja vanbračnog očinstva je trajao skoro osam godina, od juna 1999. g. do maja 2007. g. Tuženi je bio poznati pevač iz Beograda, koji je nastojao da odlaganjem i odugovlačenjem postupka, što su mu sudovi potpuno neosnovano dopuštali, izbegne donošenje odluke o očinstvu, da bi 2007. g, nakon što su podnositeljke predstavke već podnele predstavku Evropskom sudu, Vrhovni sud konačno doneo odluku kojom se utvrđuje da je tuženi otac podnositeljke predstavke. Evropski sud je u svojoj odluci naglasio da u postupcima pred domaćim sudovima nije postignuta pravična ravnoteža između prava podnositeljke predstavke da se njena neizvesnost po pitanju identiteta otkloni bez nepotrebnog odlaganja i prava njenog navodnog oca da ne uradi DNK analizu, tako da zaštita interesa u pitanju nije bila proporcionalna. Sud ističe i da je dužina spornog postupka utvrđivanja očinstva ostavila prvu podnositeljku predstavke u stanju produžene neizvesnosti u vezi sa njenim identitetom i da su srpski organi propustili da joj obezbede poštovanje privatnog života, čime je došlo do povrede čl. 8 Konvencije. Zbog toga ESLJP utvrđuje da je došlo do povrede prava iz čl. 6 st.1, čl. 8 i čl. 13 Konvencije, jer u domaćem pravu nije postojalo efikasno pravno sredstvo kojim bi se obezbedilo izvođenje dokaza, što je omogućilo tuženom da zloupotrebljava i izigrava domaće zakone, uz neshvatljivo razumevanje i blagonaklonost Okružnog suda²¹.

2.1.7. U predmetu Tomić protiv Srbije²² radi se o postupku izvršenja odluke o poveravanju deteta posle razvoda braka, koji je trajao skoro šest godina. Brak podnositeljke predstavke je razveden u julu 2001. g. pred Opštinskim sudom u Krupnju, dok je postupak za poveravanje deteta i njegovo izdržavanje nastavljen do marta 2006. g. kada Vrhovni sud Srbije potvrđuje odluku Okružnog suda u Šapcu i Opštinskog suda u Krupnju, kojima se kćerka poverava majci, a otac obavezuje da plaća 10% zarade na ime izdržavanje kćerke. Međutim, presuda o poveravanju

20 Jevremović protiv Srbije, predstavka br. 3150/05, po kojoj je presuda doneta 17. jula 2017. g., <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/presude-protiv-srbije>.

21 Podnositeljke predstavke su u junu 1999. g. podnele tužbu Opštinskom sudu u Beogradu, koji je, zbog brojnih odlaganja ročišta od strane tuženog i izbegavanja podvrgavanja DNK analizi, tek krajem februara 2002. g., na osnovu krvne ekspertize koja je ukazivala sa 97,14% verovatnoće, doneo odluku u korist podnositeljki predstavke, utvrdio da je tuženi otac deteta i obavezao ga na plaćanje izdržavanja. Nakon toga u oktobru 2002. g. sledi žalba tuženog, koju Okružni sud, kao drugostepeni, usvaja i vraća predmet na ponovno suđenje. U ponovljenom postupku tuženi opet izbegava i ročišta i podvrgavanje DNK analizi, tako da Opštinski sud u novembru 2003. g. ponovo donosi odluku kojom utvrđuje očinstvo tuženog. Tuženi podnosi novu žalbu u aprilu 2004. g. koju Okružni sud opet usvaja i vraća predmet na ponovno suđenje. Situacija sa odugovlačenjem postupka i neodazivanjem na DNK analizu od strane tuženog se ponavlja, tako da Opštinski sud krajem juna 2006. g. donosi novu odluku u korist podnositeljki predstavke. U septembru iste godine tuženi podnosi žalbu Okružnom sudu koji krajem decembra te 2006. g. potvrđuje pobijanu odluku Opštinskog suda. U martu 2007. g. tuženi podnosi reviziju Vrhovnom sudu, koji početkom maja donosi odluku u korist podnositeljki predstavke, u pogledu očinstva tuženog. Država je u ovom slučaju po odluci Suda dužna da isplati naknadu nematerijalne štete prvoj podnositeljki predstavke, kćerki tuženog u iznosu od 5000 evra a drugoj podnositeljki predstavke u iznosu od 1000 evra sa troškovima eventualnog poreza i uz pripadajuće kamate, sve preračunato u nacionalnu valutu po kursu važećem na dan namirenja.

22 Tomić protiv Srbije, br. predstavke 25959/06, presuda doneta 26. juna 2007. g., <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/presude-protiv-srbije>.

deteta na negu, podizanje i vaspitanje majci nije bila izvršena sve 14. do marta 2007. g. kada je, na osnovu zahteva oca za promenu odluke o poveravanju deteta, postala pravnosnažna presuda o poveravanju deteta ocu. Sud zaključuje da je uprkos polju slobodne procene tužene države neizvršavanje prava podnositeljke predstavke na negu, čuvanje i vaspitanje utvrđenog presudom Opštinskog suda od 25. februara 2004. g. dovelo do povrede njenog prava na poštovanje porodičnog života zagarantovnog čl. 8 Konvencije i u svojoj presudi, između ostalog, ističe da organi Srbije nisu učinili sve što je u njihovoj moći i što se od njih moglo opravdano očekivati kako bi omogućili ponovno spajanje podnositeljke predstavke i njene kćerke, te stoga jednoglasno odlučuje da je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku iz čl. 6 st. 1, čl. 8 i prava na delotvoran pravni lek iz čl. 13 Konvencije²³.

2.1.8. I u slučaju Veljkov protiv Srbije²⁴ radi se o zahtevu za vršenju roditeljskog prava podnositeljke predstavke koji je trajao više od 5 godina i u vreme donošenja odluke Evropskog suda još nije bio okončan pred domaćim sudovima. Kako domaći ograni nisu uspeli da obezbede brz završetak postupka za vršenje roditeljskog prava i prava na redovne kontakte podnositeljke predstavke sa svojom kćerkom, Evropski sud je doneo odluku sa šest glasova za i jednim protiv da je došlo do povrede čl. 6 st. 1 Konvencije²⁵.

23 Pošto je počev od juna 2001. g. kćerka podnositeljke predstavke živela kod oca i njegovih roditelja u Krupnju, podnositeljka predstavke u martu 2005. g., nakon pravnosnažnosti odluke o poveravanju deteta, traži izvršenje presude kojom joj je dete povereno. U roku od nedelju dana Opštinski sud usvaja ovaj zahtev i nalaže ocu da dete preda majci u roku od tri dana, pod pretnjom kazne a potom i prinudnog izvršenja uz saradnj Centra za socijalni rad ako dete ne bude dobrovoljno predato majci. Sredinom aprila Okružni sud potvrđuje ovu odluku. Nakon toga Opštinski sud zakazuje ročište za predaju deteta za kraj maja 2005. g. koje međutim nije ni održano jer je otac izjavio da ne može da dodje na ročište, tako da se ni podnositeljka predstavke na njemu ne pojavljuje. Sledeće ročište se održava u junu 2005. g. na kome se otac pojavljuje ali nije predao dete majci. Psiholog Centra za socijalni rad, koji je prisustvovao istom ročištu, ističe da predaja ne treba da se izvrši nasilno nego da dete treba postepeno pripremati za promenu starateljstva. Otac deteta pristaje da omogući susret deteta sa majkom odmah nakon ročišta ali to ne izvršava, zbog čega ga Opštinski sud kažnjava sa 20.000 din (u to vreme oko 240 eura), a što Okružni sud po žalbi potvrđuje 20. juna 2005. g. Presuda o poveravanju deteta na negu, podizanje i vaspitanje majci nije bila izvršena sve 14. do marta 2007. g. kada je na osnovu zahteva oca za promenu odluke o poveravanju deteta postala pravnosnažna presuda o poveravanju deteta ocu. U međuvremenu je otac deteta u više navrata bio osuđen na plaćanje novčane kazne zbog neizvršenja odluke o predaji deteta majci, prvo u iznosu od oko 240, a zatim oko 594 i 690 eura, koje izgleda nikada nisu bile izvršene, jer je podnositeljka predstavke pokrenula i krivični postupak protiv knjigovodje škole kojoj je tužen radio, zbog neizvršenja. Podnositeljka predstavke je svo vreme uporno nastojala da se predusa o poveravanje deteta izvrši, podnosila i krivične prijave protiv oca, koje su po pravilu bile odbačene, tako da nije uspela da ostvari svoje pravo da joj dete bude predato, a i kontakte sa kćerkom je mogla da ostvaruje retko i na kratko vreme, u prostorijama Centra za socijalni rad u Krupnju samo do marta 2005. g. posle kod datuma više nije vidjela svoju kćerku. Sud stoga dosuđuje podnositeljki predstavke 10.000 eura zbog pretrpljene nematerijane štete kao i 950 eura na ime troškova postupka, sa eventualnim troškovima poreza i pripadajućim kamatama, sve preračunato u nacionalnu valutu po kursu važećem na dan namirenja.

24 Veljkov protiv Srbije, broj predstavke 23087/07, presuda doneta 19. aprila 2011., <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/presude-protiv-srbije>.

25 Podnositeljka predstavke je živela sa tuženim u Beogradu od maja 2001. g. do januara 2006. g. kada ga napušta zbog psihičkog zlostavljanja i prelazi da živi kod svojih roditelja u Jadranskoj Lešnici

2.1.9. U predmetu M. V. protiv Srbije²⁶ radi se o preterano dugom trajanju postupka za ostvarivanje prava na izdržavanje deteta. Tužba za ostvarivanje prava na izdržavanje od biološkog oca je podneta Drugom opštinskom sudu u Beogradu u aprilu 2003. g. Postupak je trajao oko pet i po godine, s tim što u vreme obraćanja Evropskom sudu još uvek nije bio okončan, i pored činjenice da se podnositelj predstavke odnosno njegova majka kao zakonska zastupnica tokom postupka obraćala raznim državnim organima zbog odugovlačenja postupka, što međutim nije dalo nikakve rezultate²⁷.

(opština Loznica). Kćerka, koja se rodila 2002. g. je nastavila da živi sa ocem. Podnositeljka predstavke u februaru 2006. g. podnosi tužbu Prvom Opštinskom sudu u Beogradu radi vršenja roditeljskog prava i izdržavanja deteta. 1. marta 2006.g. i tuženi podnosi tužbu istom sudu takodje radi vršenja roditeljskog prava i izdržavanja deteta. Opštinski sud u maju 2006. g. pribavlja mišljenje Centra za socijalni rad u kome se navodi da vršenje roditeljskog prava treba da bude povereno majci, koja odmah zatim postavlja zahtev sudu da donese privremenu meru kojom se uredjuje njeno pravo na kontakte sa detetom. Početkom juna iste godine i tuženi traži od suda da donese privremenu meru kojom se vršenje roditeljskog prava poverava njemu. Opštinski sud spaja oba predmeta u jedan tek krajem aprila 2007. g, posle nešto više od godinu dana od podnošenja odvojene tužbe tuženog. U međuvremenu, sredinom juna 2006. g. Opštinski sud nalaže tuženom da omogući vidjanje podnositeljke predstavke i njene kćerke tako što će je dovesti u Centar za socijalni rad u Loznici svakog poslednjeg petka u mesecu u 14 časova i preuzeti je od podnositeljke predstavke sledećeg petka u Beogradu, u isto vreme. Tuženi se žali na rešenje o ovoj privremenoj meri. Njegova žalba je prosleđena Okružnom sudu u Beogradu krajem avgusta 2006. g., koji 14. septembra odbija žalbu i potvrđuje odluku o privremenoj meri od 15. juna 2006. g. Tuženi je zatim stavio prigovor na mišljenje Centra za socijalni rad o ostrarivanju kontakata podnositeljke predstavke i deteta, koje je usvojeno tako da Opštinski sud 11. decembra 2006. g. donosi novo rešenje o privremenoj meri kojom se pravo na vidjanje ograničava na dva sata petkom u prostorijama Centra za socijalni rad Palilula u Beogradu. Podnositeljka predstavke se žali na ovo rešenje a nakon toga obaveštava Opštinski sud da neće ići u Beograd da se vidi sa kćerkom jer se plaši nasilničkog ponašanja tuženog. Kasnije je istakla i da nema novaca da plaća troškove radi ostvarivanja tih kontakata. Ročišta za poveravanje deteta radi vršenja roditeljskog prava se odlažu zbog raznih razloga (reforma sudstva, šarjrk advokata i sl.), a podnositeljka predstavke ističe da retko vidja svoju kćerku, nije imala kontakt sa njom od 7. jula 2006. do 1. oktobra 2008. g, dakle više od dve godine. Podnositeljka predstavke je podnela i zahtev za lišenje roditeljskog prava tuženog u decembru 2006.g. a zatim i on podnosi takav zahtev protiv nje, nakon čega dolazi do spajanja postupaka ali nema podataka da li je taj postupak okončan ni kakav mu je ishod. U septembru 2007. g. podnositeljka predstavke pokreće i postupak za zaštitu od nasilja u porodici protiv tuženog, tvrdeći da joj on pretili i da se zbog toga plaši da dolazi na zakazano vidjanje sa kćerkom. Prvostepeni sud decembra 2007. g. donosi odluku u njenu korist, ali se tuženi žali tako da ni taj postupak još nije bio završen u vreme donošenja odluke ESLJP. Zbog očigledno dugog trajanja postupka Sud donosi odluku da je država dužna da plati 2.600 evra na ime nematerijalne štete i 1300 evra na ime naknade troškova postupka, sa eventualnim troškovima poreza i pripadajućim kamatama, sve preračunato u nacionalnu valutu po kursu važećem na dan namirenja.

26 M.V. protiv Srbije, broj predstavke 45251/07, presuda doneta 22. septembra 2009. g., <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/presude-protiv-srbije>.

27 Naime, u predstavlci se ističe da je podnositelj predstavke M.V. rođen 2002. g. a tužba za ostvarivanje prava na izdržavanje od biološkog oca je podneta Drugom opštinskom sudu u Beogradu u aprilu 2003. g. Na osnovu predloga podnositelja predstvkke od januara 2004.g. Sud početkom februara izriče priremenu meru za izdržavanje, koju Okružni sud krajem novembra 2004. g. ukida. Do sredine maja 2005. g. bilo je zakazano pet ročišta od kojih je održano samo jedno, zbog sprečenosti postupajućeg sudije. Nakon toga, između juna 2005. g. i oktobra 2006. g. bilo je zakazano ili odloženo još 13 ročišta, pri čemu su tek u februaru 2006. g. podnosilac predstavke odnosno njegova zakonska zastupnica i tuženi prvi put saslušani. U decembru 2006. godine Drugi opštinski sud donosi odluku kojom delimično usvaja tužbeni zahtev i izdaje privremenu meru o izdržavanju do završetka parničnog

Oktobra 2007. g. podnosilac predstavke se obraća Evropskom sudu, koji primećuje da to nije posebno složena parnica, da obuhvata pitanja od velike važnosti za podnosioca predstavke, a da i Konvencija i relevantno domaće pravo zahtevaju posebnu marljivost u stvarima u vezi sa detetom. Ovaj Sud, stoga, jednoglasno odlučuje da je došlo do povrede prava na sudjenje u razumnom roku iz čl. 6 st. 1 Konvencije i prava na delotvoran pravni lek iz čl. 13.

2.1.10. U slučaju Krivošej protiv Srbije²⁸ radi se o nesposobnosti države da obezbedi ostvarivanje prava majke na kontakte sa kćerkom, nakon razvoda braka, do koga je došlo sredinom novembra 2002. g. Podnositeljka predstavke je podnela tužbu za razvod braka 2000. g. Opštinskom sudu u Nišu, nakon što je avgusta 1999. g. napustila tuženog, iselila se iz zajedičkog domaćinstva u kome je tuženi ostao sa kćerkom. Sud je razveo brak, kćerku poverio ocu, a majku, podnositeljku predstavke, obavezao na plaćanje izdržavanja i odredio termine za vidjanje sa kćerkom²⁹. Svo vreme od razvoda 2002 g. do oktobra 2009. g, dakle u periodu od sedam godina, podnositeljka predstavke nije mogla da ostvaruje redovne kontakte sa svojom kćerkom i žalila se na nesposobnost domaćih sudova da omoguće efikasno ostvarivanje njenog prava na kontakte sa detetom. Sud ukazuje na to da protek vremena može imati nepopravljive posledice za odnose izmedju deteta i roditelja

postupka. Krajem februara 2007. g. Okružni sud ukida ovu presudu i vraća predmet na ponovno sudjenje. Dalje postupak teče tako da je od početka jula 2007 do kraja februara 2008. g. održano tri ročišta dok su dva odložena zbog štrajka i zamene članova sudskog veća. Najzad, krajem februara 2008. g. Drugi opštinski sud donosi presudu kojom delimično usvaja tužbeni zahtev, izdaje privremenu meru o izdržavanju i obavezuje tuženog da plati troškove postupka. Krajem marta 2008. tuženi ulaže žalbu na ovu odluku, koju Okružni sud krajem maja 2008. godine usvaja, smanjuje visinu doprinosa za izdržavanje, odbacuje predlog za donošenje privremene mere o izdržavanju i obavezuje svaku stranku da izmiri svoje troškove postupka. Na ovu odluku podnosilac predstavke početkom avgustu 2008. g. ulaže reviziju, a sredinom istog meseca zahtev za ponavljanje postupka, o kojima još nije bilo odlučeno u vreme obraćanja Evropskom sudu, koji obavezuje državu Srbiju da isplati naknadu nematerijalne štete u iznosu os 1300 eura sa troškovima eventualnog poreza i pripadajućih kamata, preračunato u nacionalnu valutu po kursu važećem na dan namirenja. Troškovi postupka nisu traženi.

28 Krivošej protiv Srbije, broj predstavke 42559/08, presuda doneta 13. aprila 2010. g. videti na sajtu: <http://www.vk.sud.rs/sr-lat/presude-protiv-srbije>.

29 Tuženi odbija da omogući kontakte majke sa detetom, i pored toga što je bio i novčano kažnjen zbog sprečavanja tih kontakata izmedju podnositeljke predstavke i kćerke. Početkom aprila 2004. g. Centar za socijalni rad obaveštava Opštinski sud da je podnositeljka predstavke samo kratko mogla da se vidi sa svojom kćerkom u prostorijama Centra. Problemi sa ostvarivanjem prava na kontakte se nastavljaju. U međuvremenu su spisi predmeta u sudu nestali, neutvrđenog dana 2006. g., da bi bili pronadjeni tek oktobra 2008. g. Početkom decembra 2008. g. Centar za socijalni rad je obavestio Opštinski sud da podnositeljka predstavke nije imala kontakte sa kćerkom od septembra 2007. g. kada se tuženi iz Niša preselio u Beograd bez obaveštavanja podnositeljke predstavke o novoj adresi. Opštinski sud zatim, početkom juna 2009. g. dobija obaveštenje od policije o novoj adresi tuženog u Beogradu. Predmet je iz Opštinskog suda u Nišu prosledjen IV Opštinskom sudu u Beogradu. Krajem juna iste godine Opštinski sud utvrđuje da se tuženi nikada nije preselio na pomenutu adresu. Početkom oktobra 2009. g. tuženi obavestava sud o svojoj važećoj adresi, nakon čega sud nalaže da se prethodna odluka, kojom se tuženi novčano kažnjava zbog sprečavanja kontakata sa majkom, izvrši. Zbog neprimereno dugog trajanja postupka ESLJP odlučuje u korist podnositeljke predstavke, a državu Srbiju obavezuje da isplati naknadu nematerijalne štete u iznosu od 7.300 eura, sa troškovima eventualnog poreza i uz pripadajuće kamate, preračunato u nacionalnu valutu po kursu važećem na dan namirenja.

sa kojim dete ne živi kao i na to da organi Srbije nisu učinili sve što je u njihovoj moći, a što se od njih moglo razumno očekivati te da je podnositeljka predstavke pretrpela povredu prava na poštovanje njenog porodičnog života koji je garantovan čl. 8 Konvencije. Zbog toga Evropski sud jednoglasno utvrđuje da je došlo do povrede prava iz čl. 6 st. 1 i čl. 8 Konvencije jer država nije obezbedila delotvorno i brzo izvršenje pravnosnažnog naloga o kontaktu sa detetom, iako je dužna da to sa posebnom marljivošću i pomoću odgovarajućih sredstava obezbedi, kao što je isticano i u ostalim presudama.

Iz prikazanih odluka se vidi da u mnogima od njih ima dosta propusta sudija, koji potpuno nedopustivo tolerišu mnoge zloupotrebe od strane pojedinih stranaka, ne preduzimaju potrebne mere da se postupak ubrza, ne zamenjuju veštaka koji ne dostavlja svoje mišljenja na vreme već neprimereno dugo čekaju njegove nalaze, odluke o kažnjavanju stranke koja ne izvršava sudske odluke se ne izvršavaju, spisi predmeta se zaturaju i sl., što znači da država nije obezbedila potrebne mehanizme kako bi se zaštitila garantovana ustavna, konvencijska i zakonska prava i zbog čega gubi sporove pred ESLJP.

3. Zakon o zaštiti prava na sudjenje u razumnom roku R Srbije

Povreda prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, prava na sudjenje u razumnom roku i prava na efektivni pravni lek, kao i drugih prava garantovanih Konvencijom, Ustavom, Porodičnim i drugim zakonima, pored toga što dovodi do mnogih ličnih i porodičnih patnji, frustracija i trauma, povlači i značajne budžetske izdatke za državu, o čemu svaka država mora da vodi računa. Jedan od pokušaja da se situacija u tom pogledu unapredi i postupci pred domaćim sudovima ubrzaju je i donošenje Zakona o zaštiti prava na sudjenje u razumnom roku 2015. g. (u daljem tekstu Zakon), ali tome treba da doprinese i znatno rasterećenje sudova prenošenjem dela sudske nadležnosti kako na javne beležnike tako i na javne izvršitelje. Pošto je ovaj Zakon stupio na snagu tek pre nešto više od godinu dana teško je donositi bilo kakve zaključke o njegovoj delotvornosti. Međutim, analiziraćemo sredstva koja su ovim Zakonom predviđena u cilju predupredjenja povreda ovog prava, a samim tim i predupredjenja postupaka pred Evropskim sudom i smanjenja budžetskih izdataka u te svrhe.

Zakon pre svega predviđa da pravo na sudjenje u razumnom ima svaka stranka u sudskom i izvršnom postupku i svaki učesnik po zakonu kojim se uređuje vanparnični postupak, zatim oštećeni u krivičnom postupku, privatni tužilac i oštećeni kao tužilac ako su istakli imovinskopравни zahtev (čl. 2). Javni tužilac kao stranka u krivičnom postupku nema to pravo.

Ono što zakonom nije određeno jeste šta se smatra razumnim rokom u kome bi pokrenuti postupak trebalo da bude završen, odnosno koliko bi on najduže trebalo da traje da bi se smatralo da jeste ili nije došlo do povrede prava na sudjenje u razumnom roku. Zakon samo egzemplifikativno predviđa merila na osnovu kojih treba ceniti da li je sudjenje u konkretnom slučaju trajalo u razumnom roku ili je došlo do njegove povrede. Merila polaze od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja kao

što su predmet sudjenja, složenost činjeničnih i pravnih pitanja, celokupno trajanje postupka i postupanje suda, javnog tužilaštva ili drugog državnog organa, priroda i vrsta predmeta sudjenja ili istrage, značaj predmeta sudjenja ili istrage za stranku, ponašanje stranaka tokom postupka, zatim poštovanje procesnih prava i obaveza, poštovanje redosleda rešavanja predmeta i zakonski rokovi za zakazivanje ročišta i glavnog pretresa, kao i za izradu odluka (čl. 4), ali se ona ne ograničavaju samo na pomenute okolnosti. Moguće je da i neke druge okolnosti utiču na odugovlačenje postupka, što će takodje biti uzeto u obzir. Međutim iako je svaki sudski predmet slučaj za sebe sa svojim osobenostima i složenošću, pitanje je da li je ipak za porodične sporove trebalo predvideti neke orijentacione rokove i raspone u kojima bi se moglo očekivati da postupak, ma kako složen bio, treba da bude okončan. To je bitno zbog pravne sigurnosti stranaka u ovim posebno osetljivim odnosima kakvi su porodičnopravni odnosi i za izgradnju poverenja u pravnu državu i vladavinu prava u smislu obezbeđenja efektivne zaštite garantovanih porodičnih prava. Bez poverenja u pravni sistem i institucije države i bez obezbeđenja pravne sigurnosti teško se može govoriti o stabilnosti bilo kog sistema.

Što se tiče pravnih sredstava kojima se štiti pravo na sudjenje u razumnom roku, Zakonom su predviđena tri: prigovor radi ubrzanja postupka, žalba i zahtev za pravično zadovoljenje. Prva dva su usmerena na ubrzanje postupka, dok je treće usmereno na pravično zadovoljenje, kada je do povrede ovog prava već došlo. Vrlo je značajno istaći jednu važnu stranu ovog Zakona, a to je da je ovaj postupak besplatan za stranke jer se ne predviđa plaćanje sudske takse za vođenje postupka. Osim toga, predviđeno je i da su ovi postupci hitni i da imaju prvenstvo u odlučivanju (čl. 3 Zakona).

3.1. Prigovor radi ubrzanje postupka i žalba mogu da se podnesu do okončanja postupka, a rešenje kojim se prigovor ili žalba usvajaju ili odbijaju moraju biti detaljno obrazloženi (čl. 5). Pomenuti prigovor mora sadržati sve relevantne podatke na osnovu kojih se može identifikovati predmet povodom koga se traži ubrzanje postupka³⁰. Prigovor se podnosi sudu koji vodi postupak ili pred kojim se vodi postupak ako stranka smatra da je javni tužilac povredio njeno pravo (čl. 7 st. 1)³¹. Postupak po prigovoru vodi i odluku o prigovoru donosi predsednik suda, bez

30 To je npr. podatak o stranci, njenom zastupniku ili punomoćniku, podaci o sudu koji vodi ili pred kojim se vodi postupak ili o javnom tužilaštvu koje sporvodi istragu, poslovni broj predmeta, vreme trajanja sudskog postupka i istrage, podaci koji ukazuju na nepotrebno kašnjenje u odlučivanju ili odugovlačenje istrage i potpisi stranke ili njenog zastupnika ili punomoćnika.

31 Uslovljavanje prava na podnošenje prigovora zahtevom da stranka smatra "da je javni tužilac povredio njeno pravo" iz čl. 7 st. 1 Zakona deluje zbunjujuće i nedorečeno, pa se postavlja pitanje da li je trebalo da stoji "ako smatra da je sudija ili javni tužilac povredio njeno pravo" jer ni u jednom od analiziranih slučajeva iz prakse Evropskog suda javni tužilac nije imao nikavog uticaja na trajanje postupka niti ikakve ingerencije u postupku, a ni inače u porodičnim odnosima uloga javnog tužioca nije naročito izražena. Sem toga ni u Nacrtu Zakona o zaštiti prava na sudjenje u razumnom roku se ne pominje da se prigovor podnosi ako stranka smatra da je javni tužilac povredio njeno pravo. Do odugovlačenja postupka u porodičnim odnosima može doći iz raznih razloga, zbog postupanja ili propusta sudija, stranaka, centra za socijalni rad, veštaka i sl. ali javni tužilac jedva da može da utiče na povredu ovog prava.

održavanja usmene rasprave, po pravilima zakona kojim se uređuje vanparnični postupak. Predsednik suda je dužan da donese odluku po prigovoru u roku od dva meseca od prijema prigovora (čl. 7). Odluka se donosi u vidu rešenja, koje može biti doneto bez sprovođenja ispitnog postupka, kada predsednik suda prigovor može odbaciti ili odbiti³² ili nakon njegovog sprovođenja, kada prigovor može odbiti ili usvojiti i utvrditi povredu prava na sudjenje u razumnom roku (čl. 8 i 10). Ispitni postupak započinje zahtevom predsednika suda da mu sudija, predsednik sudskog veća ili javni tužilac dostave izveštaj o vremenskom razvoju postupka i roku u kome postupak može da se okonča (čl. 9). Ako predsednik suda smatra da, na osnovu navoda iz prigovora, treba da prouči spise predmeta, zahtevaće da mu se oni dostave. Sudija, predsednik sudskog veća kao i javni tužilac treba da dostave pomenuti izveštaj u roku od 15 dana ili kraćem roku, ako se radi o hitnim postupcima. Nakon proučavanja izveštaja i spisa predmeta predsednik suda donosi rešenje o odbijanju prigovora ili o njegovom usvajanju i uvrđivanju povrede prava na sudjenje u razumnom roku. Protiv rešenja o usvajanju prigovora ni sudija ni javni tužilac nemaju pravo na žalbu. Ukoliko predsednik suda usvoji prigovor i utvrdi povredu prava na sudjenje u razumnom roku, u svom rešenju će ukazati sudiji ili javnom tužiocu na razloge zbog kojih je povredjeno pravo stranaka i naložiti procesne radnje koje treba preduzeti radi ubrzanja postupka. Rok za preduzimanje tih radnji ne može biti kraći od 15 dana ni duži od četiri meseca. Istim rešenjem predsednik suda određuje i rok u kome sudija treba da ga obavesti o preduzetim radnjama. Predsednik suda može preduzeti i druge mera, kao što je određivanje prvenstva u odlučivanju, oduzimanje predmeta sudiji i poveravanje drugom, ako je pravo stranke povredjeno zbog preopterećenosti sudije ili njegovog dužeg odsustva (čl. 11). U slučaju da je javni tužilac povredio pravo na sudjenje u razumnom roku, što se krajnje retko dešava u postupcima iz oblasti porodičnih odnosa, jer uloga javnog tužioca u tim postupcima nije posebno značajna, predsednik suda dostavlja neposredno višem javnom tužiocu kao i stranci rešenje kojim se prigovor usvaja. Neposredno viši javni tužilac je dužan da u roku od osam dana od prijema rešenja izda obavezno uputstvo javnom tužiocu kojim mu nalaže procesne radnje koje delotvorno ubrzavaju postupak i određuje mu rok u kome je javni tužilac dužan da preduzme naložene procesne radnje. Rok ne može biti kraći od 15 dana ni duži od četiri meseca. Obaveznim uputstvom se određuje i rok u kome je javni tužilac dužan da neposredno višem javnom tužiocu dostavi izveštaj o preduzetim radnjama (čl. 12).

Zakon predviđa i pravo na novi prigovor koji može uložiti kako stranka čiji je prigovor usvojen tako i stranka čiji je prigovor odbijen pod uslovima i rokovim koje Zakon predviđa (čl. 13).

3.2. Pored prigovora i žalba predstavlja pravno sredstvo za ubrzanje postupka. **Pravo na žalbu ima stranka čiji je prigovor odbijen, zatim stranka o čijem prigovoru**

³² Predsednik suda će rešenjem odbaciti prigovor ako prigovor ne sadrži neki od bitnih elemenata usled kojih po njemu nije moguće postupiti, zatim ako je preuranjen ili ga je podnelo neovlašćeno lice. Protiv tog rešenja nije dopuštena žalba. Rešenje o odbijanju prigovora će bez ispitnog postupka biti doneto ako je prigovor očigledno neosnovan, uzimajući u obzir trajanje postupka koje je u njemu navedeno (čl. 8).

predsednik suda nije odlučio u roku od dva meseca od prijema prigovora, kao i stranka čiji je prigovor usvojen ali predsednik suda nije sudiji ili javnom tužiocu naložio procesne radnje kojima se delotvorno ubrzava postupak ili ovi nisu po tim nalogima postuili u određenim rokovima (čl. 14). Rok za žalbu je osam dana od određenog relevantnog datuma (npr. od prijema rešenja ili isteka roka u kome je trebalo preduzeti neku radnju i sl). Žalba se podnosi predsedniku suda koji je o prigovoru odlučivao a on je dužan da je, zajedno sa spisima predmeta, odmah dostavi predsedniku neposredno višeg suda, koji vodi postupak po žalbi i o njoj odlučuje. Ako je pravo na suđenje u razumnom roku povredjeno u postupku pred Vrhovnim kasacionim sudom o žalbi odlučuje veće od tri sudije tog suda (čl. 16). Žalba se ne dostavlja na odgovor niti se održava usmena rasprava. Na ostala pitanja postupka po žalbi primenjuju se pravila vanparničnog postupka. Predsednik neposredno višeg suda (a verovatno i veće od trojice sudija Vrhovnog kasacionog suda, iako Zakon to ne pominje) dužni su da odluče o žalbi u roku od 30 dana od prijema žalbe (čl. 20). Protiv rešenja neposredno višeg suda koji je o žalbi odlučivao nije dozvoljena žalba.

3.3. Zahtev za pravično zadovoljenje može podneti stranka čiji je prigovor usvojen, a koja nije podnela žalbu, stranka čija je žalba odbijena ali je potvrđeno prvostepeno rešenje o usvajanju prigovora kao i stranka čija je žalba usvojena. U prva dva slučaja stranka stiče ovo pravo od kada istekne rok u kome je sudija ili javni tužilac bio dužan da preduzme naložene procesne radnje, a stranka čija je žalba usvojena od kada primi rešenje o usvajanju žalbe. Zakon predviđa tri vrste pravičnog zadovoljenja:

- a) pravo na isplatu novčanog obeštećenja za neimovinsku štetu koju je stranka pretrpela povredom prava na suđenje u razumnom roku;
- b) pravo na objavljivanje pismene izjave Državnog pravobranilaštva o povredi prava na suđenje u razumnom roku;
- v) pravo na objavljivanje presude kojom je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku.

Za neimovinsku štetu izazvanu povredom ovog prava odgovara Repbulika Srbija po principu objektivne odgovornosti (čl. 23).

U roku od šest meseci od dana kada je stekla pravo na pravično zadovoljenje stranka može da se obrati Pravobranilaštvu sa predlogom za poravnanje. U predlogu za poravnanje stranka treba da navede da li traži isplatu novčanog obeštećenja ili izdavanje i objavljivanje pismene izjave Pravobranilaštva kojom se utvrđuje da je bilo povređeno njeno pravo na suđenje u razumnom roku, ili i jedno i drugo. Rok za postizanje sporazuma sa strankom je dva meseca od prijema predloga za poravnanje, pri čemu je stranka slobodna da u svakom trenutku odustane od poravnania (čl. 24 st 1-5). Ukoliko se postigne poravnanje, koje može da se kreće u Zakonom predviđenim granicama od 300 do 3000 evra (čl. 30 st. 1)³³ Pravobranilaštvo zaključuje sa strankom

³³ Novčano obeštećenje koje se određuje u evrima obračunava se u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate prema srednjem kursu Narodne banke Srbije. Pri određivanju visine iznosa novčanog obeštećenja Pravobranilaštvo (kao i sud kad o tome odlučuje) primenjuju merila za ocenu trajanja suđenja u razumnom roku odnosno uzimaju u obzir pre svega složenost predmeta suđenja ili istrage, postupanje nadležnog državnog organa i stranke tokom postupka i značaj predmeta suđenja ili istrage po stranku.

vansudsko poravnanje koje predstavlja izvršnu ispravu (čl. 24). Ono se objavljuje i u Službenom glasniku Republike Srbije.

Ukoliko izmedju stranke i Pravobranilaštva poravnanje nije postignuto, stranka ima pravo da u roku od jedne godine od dana kada je stekla pravo na pravično zadovoljenje podnese tužbu za novčano obeštećenje protiv Republike Srbije. Za odlučivanje o tužbi nadležan je osnovni sud na čijem području tužilac ima prebivalište, boravište ili sedište a u slučaju tužilac nema prebivalište, boravište ili sedište u Republici Srbiji, osnovni sud koji ima sedište u mestu sedišta suda koji je utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku (čl. 28). Novčano obeštećenje može da se kreće u pomenutim zakonskim granicama od 300 do 3000 evra. Protiv odluke suda u ovom postupku nije dozvoljena revizija (čl. 27). Kod težih povreda prava na suđenje u razumnom roku sud može, na zahtev stranke, pored odredjivanja novčanog obeštećenja, doneti odluku o objavljivanju presude kojom se utvrđuje da je stranci bilo povređeno pravo na suđenje u razumnom roku (čl. 29). Presuda se objavljivanje u Službenom glasniku Republike Srbije na račun suda, odnosno javnog tužilaštvo koji su povredili ovo pravo stranke.

3.4. Tužba za naknadu imovinske štete. Ukoliko je zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku stranka pretrpela imovinsku štetu ima pravo da podnese tužbu protiv Republike Srbije radi ostvarivanja naknade. Rok za tužbu je godinu dana od dana kada je stekla pravo na pravično zadovoljenje (čl. 31), ali nije predviđen rok u kome bi o tom zahtevu trebalo odlučiti.

Prilikom utvrđivanja naknade sud primenjuje pravila zakona kojim se uređuju obligacioni odnosi kao i merila za ocenu trajanja suđenja u razumnom roku. Odgovornost Republike za naknadu ove štete je objektivna.

Novčano obeštećenje i naknadu imovinske štete isplaćuje sud ili javno tužilaštvo koji su povredili pravo na suđenje u razumnom roku a sredstva za to se obezbeđuju iz budžeta Republike Srbije (čl. 33)³⁴.

Kako se sredstva za isplatu naknade neimovinske kao i imovinske štete stranci čije je pravo na suđenje u razumnom roku povređeno u postupcima pred domaćim sudovima isplaćuju iz budžeta, Zakonom o sudijama³⁵ je predviđeno da za štetu koju sudija prouzrokuje nezakonitim ili nepravilnim radom odgovara Republika Srbija. Ako je Republika Srbija na osnovu pravnosnažne sudske odluke, odnosno poravnanja zaključenog pred sudom ili drugim nadležnim organom, isplatila štetu može tražiti od sudije naknadu isplaćenog iznosa, ako je šteta prouzrokovana namerno. Isto tako je predviđeno da, ako je odlukom Ustavnog suda, Evropskog suda za ljudska prava ili drugog međunarodnog suda utvrđeno da su u toku sudskog postupka kršena ljudska prava i osnovne slobode i da je presuda zasnovana na

34 Zakon takodje predviđa mogućnost poravnanja i tužbe po ovom Zakonu za stranku koja je pokrenula postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, ali su rokovi u kojima su ova prava mogla da se koriste protekli (to je šest meseci odnosno godinu dana od dana stupanja na snagu Zakona), tako da nećemo podrobnije govoriti o tome (čl. 35 Zakona).

35 Zakon o sudijama, Službeni glasnik Republike Srbije br. 116/2008, 58/2009 - odluka US, 104/2009, 101/2010, 8/2012 - odluka US, 121/2012, 124/2012 - odluka US, 101/2013, 111/2014 - odluka US, 117/2014, 40/2015, 63/2015 - odluka US, 106/2015 i 63/2016 - odluka US.

takvom kršenju ili da je presuda izostala zbog kršenja prava na sudjenje u razumnom roku Republika Srbija može tražiti od sudije naknadu isplaćenog iznosa, ako je šteta učinjena namerno. Parnični postupak za naknadu isplaćenog iznosa pred nadležnim sudom dužan je da pokrene Republički javni pravobranilac na zahtev ministra za pravosudje, po prethodno pribavljenom mišljenju Visokog saveta sudstva (čl. 6 Zakona o sudijama)³⁶. Visoki savet sudstva (dalje VSS) to mišljenje treba da dostavi u roku od 30 dana. Ova odredba treba da utiče na bolji i efikasniji rad sudija kako ne bi došli u situaciju da plaćuju naknadu Republici Srbiji zbog svog nezakonitog ili nepravilnog rada, ali nam nije poznat ni jedan slučaj da je minister nadležan za pravosudje tražio pokretanje ovog postupka protiv bilo kog sudije, bez obzira na brojne slučajeve u kojima je postupak zaista trajao neprimereno dugo, koje je država izgbila pred Evropskim sudom u Strazburu i zbog kojih su iz budžeta isplaćene pozamašne svote. Ni sam postupak ostvarivanja ove naknade od sudije nije jednostavan, jer se za pokretanje postupka traži predlog ministra pravosudja a potom i mišljenje VSS o tome. Međutim, za efikasniju zaštitu ljudskih prava kao i imovinskih interesa države, koja isplaćuje nakande za štetu koju sudija prouzrokuje stranci svojim nezakonitim i nepravilnim radom, pokretanje postupka naknade od sudije treba uslovljavati ne samo zahtevom da je ta šteta prouzrokovana namerno, već u najmanju ruku i kada je prouzrokovana grubom nepažnjom³⁷, iako je to po

36 Prema Zakonu o sudovima Hrvatske, Republika Hrvatska će tražit od sudije povraćaj isplaćene naknade zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku ako je povreda nastala namerno ili krajnjom nepažnjom sudije. Predsednik suda pred kojim je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku dužan je nadležnom državnom odvetništvu dostaviti podatke potrebne za pokretanje ovog postupka (čl. 105 st. 3 i 4, Narodne novine br. 28/13, 33/15, 82/15, 82/16, na snazi od 01.09.2015). Ne traži se predlog ministra pravde niti ičije mišljenje, a predviđena je dužnost predsednika suda pred kojim je došlo do povrede prava na sudjenje u razumnom roku da dostavi odvetništvu podatke potrebne za pokretanje postupka.

37 Npr. u odluci Ustavnog suda Srbije (dalje USS) UŽ 277/2007 od 5. februara 2009. g. koja se odnosi na ostvarivanje prava na izdržavanje od oca, ističe se da je parnični postupak trajao preko šest godina i šest meseci, što samo po sebi ukazuje da postupak nije okončan u okviru razumnog roka, da prvostepeni sud nije iskoristio procesna sredstva da spreči takvo odugovlačenje postupka i da podnosilac ustavne žalbe nije svojim ponašanjem doprineo dužini trajanja postupka. Sud je takodje istakao i da je parnični postupak neopravdano dugo trajao preko 6 godina, iako su sudovi morali da uzmu u obzir zakonom propisanu hitnost u rešavanju sporova koji se tiču izdržavanja, te je, na osnovu svega izloženog, utvrdio da je podnosiocu ustavne žalbe povređeno pravo na suđenje u razumnom roku. U odluci USS UŽ-118/2010 od 21. 10 2010. g. se ističe “da podnositeljka ničim nije doprinela dugom vremenskom trajanju sudskog postupka. Naprotiv, ona i njeni punomoćnici nisu preduzimali procesne radnje kojima bi odugovlačili parnični postupak. Osnovni razlog vremenski dugom trajanju parničnog postupka je nedelotvorno postupanje sudova koji nisu preduzimali sve zakonom predviđene procesne mere koje su im stajale na raspolaganju da se ovaj postupak efikasno okonča i da se o podnetoj tužbi, odnosno istaknutom tužbenom zahtevu odluči bez nepotrebnog odugovlačenja, imajući u vidu zakonsku obavezu naročite hitnosti u postupanja”. Slično je istaknuto i u odluci po ustavnoj žalbi, UŽ – 2438/2010 od 13. marta 2013. g., tač. 5, gde USS navodi: “Ispitujući navedene kriterijume za utvrđivanje povrede prava na suđenje u razumnom roku u konkretnom slučaju, Ustavni sud je zaključio da u ovom parničnom predmetu nije bilo toliko složenih pravnih i činjeničnih pitanja koja bi zahtevala osmogodišnje trajanje postupka, posebno imajući vidu potrebu za hitnim rešavanjem porodičnih sporova.... Ispitujući ponašanje podnositeljke ustavne žalbe koja je imala procesnu ulogu tužilje, Ustavni sud je utvrdio da niti ona, niti njen punomoćnik nisu svojim ponašanjem doprineli odugovlačenju parničnog postupka. Osnovni razlog dugom vremenskom trajanju parničnog postupka

pravilu izuzetno teško dokazati³⁸. Ima mišljenja da odredba o odgovornosti sudije za naknadu koju je država isplatila stranci samo u slučaju namernog prouzrokovanja štete predstavlja proširivanje građanskopravnog sudijskog imuniteta tj. sudijske neodgovornosti.³⁹

Sa druge strane, kada posmatramo mere koje su samim Zakonom o zaštiti prava na sudjenje u razumnom roku predviđene, može se reći da neke od njih, kao što su prigovor i žalba koje su usmerene na ubrzanje postupka mogu tom ubrzanju i doprineti, ako ih sudije i predsednici sudova budu striktno i pravilno primenjivali. Što se tiče naknade radi novčanog obeštećenja ona u porodičnopravnim odnosima često neće značiti mnogo s obzirom na to da nikakav novac ne može nadoknaditi frustracije i patnje zbog npr. uskraćivanja prava na susrete i kontakte sa detetom, jer kako i Evropski sud ističe⁴⁰ "uzajamno uživanje roditelja i deteta u međusobnom kontaktu predstavlja suštinski element "porodičnog života" a "protek vremena može imati nepopravljive posledice za odnose između deteta i roditelja sa kojim dete ne živi". I dugotrajan postupak ostvriavanja prava na izdržavanje za dete može imati nepoželjne posledice na razvoj deteta, koje svakodnevno ima određene potrebe, pre svega elementarne egzistencijalne a zatim i raznovrsne razvojne, koje treba podmiriti, a koje će zbog neplaćanja ili neredovnog plaćanja izdržavanja biti uskraćene ili reducirane. To ne znači da naknadu ne treba dosudjivati, ali bi naglasak u primeni Zakona trebalo da bude na striktnoj primeni i poštovanju mera za ubrzanje sudskih postupaka.

Ipak, suštinski problem kod primene ovih mera u oblasti porodičnih odnosa je u tome kako će se procenjivati kada ima mesta njihovoj primeni, odnosno koliko dugo treba da je trajao postupak na koji stranka podnosi prigovor ili žalbu i od kog momenta ona ima pravo da traži njegovo ubrzanje. Da li će stranka koja nije mogla da ostvari pravo na kontakte sa svojim detetom ili pravo na izdržavanje u roku od godinu dana moći da traži zaštitu po ovom Zakonu ili treba da prođe više vremena. Bilo bi poželjno da su porodičnopravni postupci u ovom Zakonu razdvojeni od ostalih i da su za njih, ili bar za one koje se odnose na decu ili roditelja koji vrši roditeljsko pravo predviđeni neki, makar i orijentacioni, vremenski okviri trajanja nakon čijeg proteka se stiče pravo na traženje zaštite po ovom Zakonu. Postupci u

je postupanje sudova koji nisu preduzimali sve zakonom predviđene procesne mere koje su im stajale na raspolaganju da se postupak efikasno okonča i da se o podnetoj tužbi, odnosno istaknutim tužbenim zahtevima odluči bez nepotrebnog odugovlačenja, posebno imajući u vidu zakonsku obavezu hitnosti u postupanju." Slicno obrazloženje je USS dao i u odluci Už 3451/2011 od 29. maja 2013, gde Sud "nalazi da je postupanje vanparničnog suda i drugih organa u postupku odlučujuće doprinelo njegovom trajanju i činjenici da ni posle više od tri godine nije doneta nijedna odluka o podnetom predlogu za lišavanje poslovne sposobnosti podnositeljke ustavne žalbe." Da li se u ovim i mnogim drugim slučajevima gde je utvrđena povreda prava na sudjenje u razumnom roku rad sudija može oceniti kao nezakonit i nepravilan, i ako može da li se odugovlačenje postupka može pripisati običnoj nepažnji, gruboj nepažnji, nameri, nestručnosti ili bahatosti sudija, i da li to treba da ima i neke posledice za sudije koje su tome doprinele?

38 Videti: V. Rakić-Vodinelić, Ograničena odgovornost sudije za štetu – neophodna privilegija koja obezbeđuje nezavisnost ili učvršćivanje sudijske neodgovornosti? Zbornik PFZ, 63, (3-4) 717-742 (2013) str. 738.

39 Ibidem.

vezi sa porodočnopравnim odnosima su po svojoj prirodi posebno osetljivi i hitni, i kao takvi ne trpe odlaganje, što je po našem mišljenju u ovom Zakonu trebalo naglasiti, jer i pored maksime izražene u presudama Evropskog suda da “vrlo kratki rokovi nisu uvek garancija dobre pravde”⁴⁰, u porodičnim odnosima dugotrajan postupak može prouzrokovati nepopravljivu štetu.

Međutim, pre bilo kakvih definitivnih zaključaka treba ostaviti vremena da praksa pokaže koliko su ove mere delotvorne i koliko će pomoći strankama da efikasno i u razumnom roku zaštite svoja prava.

4. Zaključak

I pored ustavne, konvencijske i zakonske zaštite prava na suđenje u razumnom roku, postupci za ostvarivanje porodičnih prava ne tako retko traju veoma dugo, pojedini čak i duže od 13 godina, usled čega su stranke primorane da zaštitu traže pred Evropskim sudom za zaštitu ljudskih prava u Strazburu. U odlukama ovog Suda se isticalo da u našoj zemlji ne postoji delotvorno pravno sredstvo za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Naime, i pored uvođenja ustavne žalbe i parcijanih izmena Zakona o uređenju sudova, problem dugotrajnih sudskih postupaka nije bio rešen, tako da je 2015. godine donet poseban zakon - Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, kako bi se ta zaštita obezbedila. Zakon je stupio na snagu januara 2016. godine i predviđa dva pravna sredstva za ubrzanje postupka, prigovor i žalbu, kao i pravo na pravično zadovoljenje. Pravo na pravično zadovoljenje obuhvata pravo na isplatu novčanog obeštećenja za neimovinsku štetu koju je stranka pretrpela povredom prava na suđenje u razumnom roku (kreće se od 300 do 3000 eura), pravo na objavljivanje pismene izjave Državnog pravobranilaštva o povredi prava na suđenje u razumnom roku, kao i pravo na objavljivanje presude kojom je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku. Zakonom nisu izdvojeni porodičnopравni sporovi od ostalih, iako oni po našem mišljenju, zbog specifične osobine koja se tiče ličnih odnosa, zaslužuju posebnu hitnost u rešavanju. Efikasnijem ostvarivanju prava na suđenje u razumnom roku bi doprinelo i ustanovljavanje odgovornosti sudije, ne samo ako je štetu prouzrokovao namerno svojim nezakonitim i nepravilnim radom, nego bi trebalo predvideti makar i grubu nepažnju kao osnov za naknade, budući da se naknada štete isplaćuje iz budžeta na teret svih građana.

⁴⁰ Izveštaj CEPEJ, citirane prema Vesna Vujin Jevtić, Zaštita prava na sudjenje u razumnom roku, Pravni život br. 11/2015, Tom III, str. 689.

VIOLATION OF THE RIGHT TO TRIAL WITHIN A REASONABLE TIME IN FAMILY MATTERS OF THE CASE LAW OF SERBIA AND ITS PROTECTION

Summary

Despite constitutional, conventional and legal protection of the right to trial within a reasonable time, proceedings in family-law matter, not so rarely, last very long time, some of them even more than 13 years, due to which the parties are forced to seek the protection of the European Court of Human Rights in Strasbourg. In the judgments of this Court is emphasized that in Serbia there is no effective remedy for the protection of the right to trial within a reasonable time. In fact, despite the introduction of a constitutional appeal and partial amendments to the Law on the organization of Courts, the problem of lengthy court proceedings has not been resolved, so that in 2015 a special law (the Law on the Protection of the right to trial within a reasonable time) has been enacted, in order to provide this kind of protection. The law came into force in January 2016 and provides for two remedies to expedite proceedings, (objection and appeal) and the right to just satisfaction. The right to just satisfaction includes the right to a financial compensation for the non-pecuniary damage which party suffered due to the violation of the right to a trial within a reasonable time (ranging from 300 to 3000 euros), the right to publish a written statement by the State Attorney's Office on the violation of the right to trial within a reasonable time and the right to publish a judgment finding the violation the right to trial within a reasonable time.

However, family law disputes in this Law are not separated from the others, despite the fact that they, due to the specific characteristics concerning personal relations, deserve special urgency in its solving. For effective realization of the right to trial within a reasonable time could also contribute a initiating proceedings for reimbursement of damage from a judge who had caused it, due to unlawful and improper work, if the damage caused not only deliberately, as provided by the Law, but also in case of gross negligence.

Key words: The trial within a reasonable time, judgements of the European Court of Human Rights, protection of the right to respect for private and family life, the criteria for the determination of the duration of the procedure